

Soevereiniteitsoverdracht met voorbehoud: de Benelux-landen en het Schumanplan

De zakenman Jean Monnet en Robert Schuman, de Franse minister van buitenlandse zaken, lanceerden op 9 mei 1950 het supranationale plan voor kolen en staal.¹ Een plan waarin alle West-Europese landen hun kolen- en staalindustrie zouden onderbrengen. De landen die zich bij het plan aansloten, zouden een deel van hun soevereiniteit moeten afstaan. Dat ging niet zonder verzet. Landen als Nederland, België en Luxemburg voelden daar, zonder politieke controle, weinig voor.² Er werd een *intergouvernementeel voorbehoud* gemaakt.

Wie maakte dat voorbehoud en in welke institutionele vorm werd het gegoten? Die vragen zijn extra relevant door de zich al jaren voortslepende Belgisch-Nederlandse discussie hierover. In de wetenschap werd het intergouvernementele element in de EGKS toegeschreven aan Nederland. Zo schreef Koen Koch in de *Internationale Spectator*: 'Toen Jean Monnet in 1950 voor een federaal Europa een geheel supranationale structuur had bedacht voor de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, eiste Nederland de instelling van de Raad van Ministers, om zo een beslissende stem aan de nationale regeringen te geven. Die Raad werd het bolwerk van nationale soevereiniteit in de communautaire structuur die zich ontwikkelde.'^{3,4}

Maar David Crikemans schreef in hetzelfde blad: 'Toenmalig Belgisch minister van Buitenlandse Zaken Paul van Zeeland, die rekening diende te houden met een krappe politieke meerderheid, gaf aan zijn medewerkers de opdracht erop toe te zien dat het initiatief van zijn Franse collega Schuman voor de oprichting van een Hoge Autoriteit (de voorloper van de Commissie) op geen enkele wijze de Belgische soevereiniteit zou aantasten. De idee van een Europese Ministerraad, die het laatste woord zou hebben, zou zelfs van Belgische origine zijn.'⁵

Door de combinatie supranationaal en intergouvernementeel ontstond de unieke communautaire constructie, die ook de huidige Europese Unie nog kenmerkt. Het is dan ook uitermate belangrijk exact vast te stellen wie verantwoordelijk was voor dat intergouvernementele voorbehoud, dat zich zou laten vertalen in de Raad van Ministers.

Direct na de lancering van het Schumanplan besloten de Beneluxlanden Nederland, België en Luxemburg tot een strikt geheime bijeenkomst op 24 mei 1950.⁶ Die bijeenkomst stelde Nederland niet gerust. Nederland was het enige land dat de besprekingen van 31 mei inging met een voorbehoud: het aanvaardde de grondslagen zoals neergelegd in het Franse voorstel van 9 mei als basis voor de onderhandelingen, maar behield zich de vrijheid voor op aanvaarding van deze beginselen tijdens de onderhandelingen terug te komen, indien onverhoopt mocht blijken dat dit in de praktijk op ernstige bezwaren zou stuiten.⁷ Naast Nederland namen aan de Schuman-besprekingen ook België, Luxemburg, Duitsland en Italië deel; Groot-Britannië zag na intensief overleg van deelname af.

Maximale ondersteuning delegatie in Parijs

Op 16 juni 1950 vond een tweede bespreking tussen de Benelux-landen plaats, waar werd besloten dat de delegaties ieder op eigen gelegenheid, en dus niet in Benelux-verband, zouden opereren.⁸ Wél zou naast de Schuman-besprekingen het overleg in Benelux-verband worden voortgezet. Als ze het met elkaar over de voorstellen eens werden, zouden de Benelux-landen in Parijs zoveel mogelijk gemeenschappelijk actie ondernemen. Voor België, Luxemburg en Nederland tot soevereiniteitsoverdracht aan de Hoge Autoriteit zouden overgaan, moest eerst aan twee voorwaarden worden voldaan:⁹

- Een *politiek orgaan* moest worden geschapen waarbij beroep tegen beleidsbeslissingen van de Hoge Autoriteit mogelijk zou moeten zijn; en
- een *arbitrage-comité* moest worden ingesteld.

Uit het verslag van de bijeenkomst van 16 juni blijkt dat er al eerder overleg over het Schumanplan was gevoerd in het Adviesorgaan van de Raad van Europa in Straatsburg. In dat overleg was voorgesteld een Raad van de ministers van Economische Zaken samen te stellen, zoals in de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEES). De OEES was opgericht ter bevordering van de economische

samenwerking tussen de Europese landen, die vereist was voor de Marshall-hulp. De Belgen en Luxemburgers verzetten zich heftig tegen inmenging van de Raad van Europa. Wél waren de Benelux-landen het met elkaar eens dat er in de supranationale constructie plaats moest worden ingeruimd voor een politiek orgaan.

De Schuman-besprekingen werden herhaaldelijk onderbroken om onderhandelingsdelegaties de gelegenheid te geven uitgebreid met hun regering en/of parlement te overleggen.¹⁰ De eerste besprekingen waren uitsluitend informatief. Het werkdocument dat de Fransen op 24 juni op tafel legden, verschilde op een aantal punten van de oorspronkelijke verklaring zoals door Schuman op 9 mei afgelegd. Het *supranationale gezag*, de *Hoge Autoriteit*, zou zowel besluiten, aanbevelingen als adviezen kunnen uitvaardigen. De Hoge Autoriteit kon de regering van een deelnemend land verbieden verder te investeren in de kolen- of staalindustrie van dat land.¹¹

Na een onderbreking om de eerste informatie in de

De onderbreking van de besprekingen in Parijs had de Nederlandse regering aangegrepen om tot maximale ondersteuning van de delegatie te komen door middel van instelling van de Commissie Schumanplan. Het parlement moest, zo oordeelde de regering, in dit supranationale avontuur zoveel mogelijk kans op inspraak krijgen. Er werd een gecombineerde vergadering vanuit de Tweede Kamer van de Commissies voor Buitenlandse Zaken en van Handelspolitiek ingesteld, die *strikt vertrouwelijk* zou opereren.¹⁴ Die vergadering vond op 7 juli 1950 voor het eerst plaats. Minister Van den Brink hield voortdurend contact met de Nederlandse delegatie in Parijs en hij was altijd aanwezig bij de gecombineerde vergaderingen.¹⁵ Hij vatte het Schumanplan als volgt samen: 'In politiek opzicht zou men het plan kunnen kwalificeren als een geniale vernuftige poging om de historische tegenstelling tussen Frankrijk en Duitsland uit de weg te ruimen. In economisch opzicht wijst het plan de concrete weg aan om te komen tot een reële economische integratie in Europa. Het is de bedoeling de gehele kolen- en staalproductie in de aangesloten landen onder één enkele autoriteit te brengen, teneinde één markt te scheppen en zo efficiënt mogelijke productie benevens een zo stabiel mogelijke werkgelegenheid.'

Het afstaan van een deel van de soevereiniteit aan de Hoge Autoriteit vormde een essentieel onderdeel van het plan, zo hield Van den Brink de Commissieleden voor. De Nederlandse regering was bereid een deel van de soevereiniteit in het gemeenschappelijk belang (gecontroleerd) prijs te geven. Er was voor die 7de juli nog niet gesproken over de kwalificatie waaraan de personen die benoemd zouden worden in de Hoge Autoriteit, moesten voldoen. Op dat punt trad een Frans-Nederlandse tegenstelling aan het licht. De Fransen zagen de Hoge Autoriteit wel degelijk als voorloper van een Europese regering, terwijl men dit orgaan van Nederlandse zijde meer beschouwde als een soort internationaal publiekrechtelijk bedrijfsorgaan.¹⁶ Het orgaan mocht het jaarverslag van de Hoge Autoriteit met tweederde van de leden verwerpen; na verwerping zou de Hoge Autoriteit aftreden. De Nederlandse regering stond op het standpunt dat de Hoge Autoriteit zich niet rechtstreeks tot de ondernemingen zou mogen richten, omdat dan het gevaar bestond dat de regering niet meer zou weten wat er in de mijnen en staalbedrijven in het land omging. De regering zou dan geen sturing in lonen en prijzen meer tot stand kunnen brengen.

De Beneluxlanden wilden in de supranationale constructie plaats inruimen voor een politiek orgaan

regeringen te verwerken, werden de besprekingen op 3 juli in Parijs hervat. Uit de samenvatting van het verslag van de Nederlandse delegatie in het codetelegram dat naar premier Drees, minister van buitenlandse zaken Stikker en minister van economische zaken Van den Brink werd gestuurd, bleek duidelijk dat de Benelux-delegaties tijdens de besprekingen elkaar steunden.¹² Bovendien verzond het Nederlandse delegatielid Spierenburg op die zelfde dag een verslag van een overleg tussen de Belgische, Luxemburgse en Nederlandse delegaties in Parijs.¹³ In dit verslag wordt voor het eerst de door de *Raad van Europa* voorgestelde Raad van Ministers door de Nederlandse delegatie *overgenomen als politiek orgaan* tegen de 'dictatoriale Hoge Autoriteit'. De Belgische en Luxemburgse delegaties wilden dit voorstel ondersteunen, mits daarmee de soevereiniteitsoverdracht beperkt werd. De samenwerking tussen de Benelux-landen en de zelfstandig functionerende delegaties van België, Luxemburg en Nederland tijdens de Schuman-onderhandelingen was in de beginfase optimaal.

Het Schumanplan voorzag in een *scheidsgerecht* dat op *ad hoc*-basis, wanneer de Hoge Autoriteit bijvoorbeeld in strijd met de overeenkomst handelde, zou kunnen worden samengesteld. De Benelux-landen voelden meer voor een permanent college.¹⁷ Bij het instellen van zo'n college ontstond het probleem dat het niet alleen rechtsvragen betrof, maar ook beleidsvragen, als het ging om werkgelegenheid of de betalingsbalans van een land. Daarom leek het van Nederlandse zijde goed dat alle door de Hoge Autoriteit voorgestelde besluiten en handelingen in tweede lezing door de *Raad van Ministers van Economische Zaken* van de aangesloten landen werden behandeld, waarbij een tweederde meerderheid nodig zou zijn om de besluiten te verwerpen en opdrachten aan de Hoge Autoriteit te verstrekken. Dûchene schreef hierover: 'The Dutch government, attracted to the Schuman Plan for its approach to the German problem, but not to France, Germany or a High Authority as Zeus, insisted that a committee of ministers should be set up with power to give the High Authority orders by majority voting.' Hij voegde hieraan toe: 'For a while, Monnet suspected the Dutch of subversion.'¹⁸

Oorspronkelijk plan voor Raad van Ministers van tafel

In een codetelegram van 21 juli 1950 aan de minister-president schreef Spierenburg na zijn overleg met Monnet: 'Na uitvoerige discussie waarin ik er op wees dat voor de Nederlandse Regering dit een essentieel punt is werd besloten dat getracht zal worden een oplossing te vinden die enerzijds aan de Nederlandse opvatting tegemoet komt en anderzijds waarborgt dat de Hoge Autoriteit niet ondergeschikt wordt aan de Raad van Ministers.'¹⁹ Daarmee was het oorspronkelijke Nederlandse plan van tafel.²⁰ Minister Van den Brink stelde op 21 juli 1950 in de gecombineerde vergadering van de Commissies voor Buitenlandse Zaken en Handelspolitiek: 'Evenwel hadden zij [de Franse delegatie, MvK] geen bezwaar tegen een constructie waarbij de taak van de Hoge Autoriteit en de Raad van Ministers gescheiden wordt gehouden.' Uit Van den Brinks toelichting bleek dat het bezwaar van de Fransen vooral gericht was op de onderschikking van de Hoge Autoriteit aan de Raad van Ministers. Aan het slot van zijn uiteenzetting verwees Van den Brink naar de Benelux-landen: 'Bij haar verschillende voorstellen is de Nederlandse delegatie steeds volledig gesteund door de Belgische.'²¹

Ministers hadden de neiging bij internationale geslaagde besluitvorming succes als exclusieve lauwerkrans mee naar huis te nemen. Om dergelijke misstanden te voorkomen, werd door Monnet een supranationaal orgaan in het leven geroepen. Dit moest de besluitvorming uit de stormachtige concurrentiestrijd houden en in rustiger vaarwater brengen, waarin consensus de boventoon zou voeren. Een Raad van Ministers, zoals samengesteld in het oorspronkelijke plan, zou het supranationale karakter teniet doen. De Raad van Ministers zou dit plan overheersen en de Hoge Autoriteit in alle besluitvorming overvleugelen. Het federale orgaan dat de Duitse en Italiaanse onderhandelingsdelegaties voor ogen stond, was totaal in tegenspraak met het intergouvernementele orgaan, waarop de Benelux-landen hun zinnen hadden gezet.

De aanvaring tussen Monnet en Spierenburg over de Raad van Ministers vond plaats op 8 juli 1950. Pas rond 20 juli had Monnet de gelegenheid zijn visie over een eventuele Raad van Ministers uitgebreid op tafel te leggen. In Parijs²² werd naarstig overleg gepleegd; het uiteindelijk resultaat maakte Van den Brink aan het eind van de gecombineerde vergadering van de Commissies Buitenlandse Zaken en Handelspolitiek die 21ste juli bekend.²³ Uit het verslag van die vergadering bleek hier ook een bijeenkomst van de Benelux-landen aan voorafgegaan te zijn.²⁴ De Nederlandse delegatie kon akkoord gaan met de limitatief opgesomde bevoegdheden voor een supranationaal orgaan voor kolen en staal. Er zou regelmatig overleg gepleegd worden tussen de Raad van Ministers en de Hoge Autoriteit. De Raad van Ministers zou in geval van nood richtlijnen kunnen geven aan de Hoge Autoriteit. De Raad zou ook aanwezig moeten zijn in het Parlement bij de bespreking van het verslag van de Hoge Autoriteit. Het Parlement zou de bevoegdheid krijgen de Hoge Autoriteit weg te zenden, maar het kon de Raad van Ministers uiteraard niet heenzenden.

Het intergouvernementele orgaan, dat de Benelux-landen in eerste instantie voor ogen had gestaan, was daarmee omgevormd tot een communautair model: een combinatie tussen de supranationale Hoge Autoriteit en de intergouvernementele Raad van Ministers. Van den Brink legde er tot slot nog eens de nadruk op dat vrijwel iedere zakelijke beslissing op het gebied van kolen en staal politieke gevolgen zou hebben. Hij uitte daarmee nog steeds zijn duidelijke aarzeling ten opzichte van de Hoge Autoriteit.

Terwijl niet duidelijk was of de Italianen en Duitsers een Raad van Ministers zouden accepteren, toonden de Benelux-landen zich zeer vasthoudend ten opzichte van zo'n Raad van Ministers, in welke vorm dan ook. Het was slikken of stikken.

De uiteindelijke vormgeving van de Raad van Ministers kostte nog flink wat moeite. In de gecombineerde vergadering van de Commissies voor Buitenlandse Zaken en Handelspolitiek op 4 augustus 1950 deelde Van den Brink mee dat het voorstel om een Raad van Ministers in het leven te roepen was geaccepteerd. De discussie ging nu over de bevoegdheden die aan de Raad werden toegekend. De Duitse delegatie maakte ernstig bezwaar tegen het verlenen van de bevoegdheid aan de Raad van Ministers om de Hoge Autoriteit richtlijnen voor te schrijven. Van Franse zijde bestond het voornemen een memorandum met betrekking tot instelling en bevoegdheden van organen op te stellen. Aan de hand van dit werkdocument zou de juridische werkgroep verbonden aan de Commissie voor Institutionele Vraagstukken een nieuwe tekst ontwerpen.²⁵

In België riep het Franse kolen- en staalplan aanvankelijk nauwelijks belangstelling op; de Nederlandse regering stond meer open voor Europese integratie

In de gecombineerde vergadering van 16 september 1950 deelde Van den Brink mee dat het Nederlandse standpunt nader was bepaald aan de hand van de uitkomst van de besprekingen van de delegatie met de Commissie van Advies (Parijs) voor het Schumanplan. Net als in de vergaderingen van 7 en 21 juli klonk ongerustheid over de geringe mogelijkheid tot politieke sturing, of dit nu de Hoge Autoriteit betrof of het Parlement. Duidelijk liet Van den Brink blijken dat hij aanhanger was van de supranationale constructie, maar hij waakte er tegelijkertijd voor het op een uitverkoop van intergouvernementele waarden te laten lijken. Hij wist wat van die Raad van Ministers overbleef aan de vergadering te verkopen.²⁶

De regeringen moesten, naar het oordeel van de Benelux-landen, in alle gevallen waarin de draagwijdte van de beslissingen van de Hoge Autoriteit ver uitging boven het terrein van de zware industrie, mogelijkheid tot sturing houden, zoals vaststelling

van invoerrechten, instelling van uitvoerrestricties, aanbevelingen inzake een ontwerp-handelsakkoord, opleggen van heffingen boven een bepaald percentage, quoterings van de productie, aanbevelingen inzake loonniveau en aanbevelingen met betrekking tot verstoring van het economisch evenwicht in het algemeen.

Op 30 november 1950 verscheen het ontwerp-verdrag: 'Het ontwerp-verdrag voorziet in de oprichting van een viertal instellingen:

- Een Hoge Autoriteit, bijgestaan door een Raad-gevend Comité
- Een Raad van Ministers
- Een Assemblée Commune
- Een Hof van Justitie

Het geheel van deze instellingen – de Organisatie – wordt genoemd de “Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier”.²⁷

De Raad van Ministers moest het beleid van de Hoge Autoriteit en het beleid dat de regeringen ieder voor zichzelf in andere economische sectoren voerden die betrekking hadden op de zware industrie, coördineren. Alleen in noodsituaties kon de Raad van Ministers richtlijnen aan de Hoge Autoriteit geven, zoals tijdens een periode van schaarste of als er door oorlog of oorlogsvoorbereiding gebrek dreigde te ontstaan. De Raad van Ministers kon, door politieke legitimiteit, er ook zorg voor dragen dat de politieke besluitvorming in het beleid van de Hoge Autoriteit tot haar recht zou komen.²⁸ Waar in het oorspronkelijke Benelux-model de Raad van Ministers boven de Hoge Autoriteit stond of er op z'n minst gelijk aan was, bleek nu sprake van een vorm van ondergeschiktheid van de Raad van Ministers aan de Hoge Autoriteit. De supranationaliteit van de Hoge Autoriteit was daarmee gewaarborgd.

Verschillen tussen België en Nederland

In Nederland vroegen Kamerleden zich direct na de lancering van het Schumanplan af of het wel paste in de Benelux, een vrijhandelszone (1948) tussen België, Nederland en Luxemburg, alsmede de Europese integratieplannen, de Raad van Europa en de OEES. In België riep het Franse kolen- en staalplan in eerste instantie weinig belangstelling op.²⁹ De uiteindelijke deelname aan de besprekingen over het Schumanplan lag in handen van de minister van buitenlandse zaken Van Zeeland. In tegenstelling tot de Nederlandse regering maakte de Belgische regering

geen voorbehoud en ging, hoewel de meerderheid van de parlementariërs het plan verwierp, de besprekingen zonder voorwaarden in.

Van Zeeland negeerde daarmee het debat dat in België na bekendwording van deelname in alle hevigheid uitbrak. Hij laveerde voortdurend tussen de klippen die vóór- en tegenstanders opwierpen door en liep bovendien extra risico door de krappe parlementaire meerderheid waarop zijn partij, de CVP, steunde. Van Zeeland gaf in de onderhandelingen aan, dat het Schumanplan op geen enkele wijze de soevereiniteit van België mocht aantasten.³⁰ Hij hoopte het plan terug te brengen tot een loutere vrijhandelszone met vrij verkeer van steenkool en staal, een vergelijkbaar prijsniveau en gelijke concurrentievoorwaarden.

De Nederlandse regering stond echter meer open voor Europese integratie. Toch waren ook de Nederlanders niet zonder meer akkoord met het inleveren van nationaal voor supranationaal gezag. Nederland wilde voor alles dat er een einde kwam aan de steeds weer opblazende conflicten tussen Frankrijk en Duitsland, zodat er een stabiele regio ten opzichte van de Sovjetunie en vazalstaten ontstond. Daarvoor wilde Nederland een deel van zijn soevereiniteit inleveren, maar dat deel mocht niet groter zijn dan absoluut noodzakelijk.

Het feit dat de Hoge Autoriteit zoveel supranationale macht kreeg toebedeeld, beangstigde zowel de Nederlanders als de Belgen. Juist om paal en perk te kunnen blijven stellen aan het door de Fransen gewenste model, opereerden de Benelux-landen in het begin van de onderhandelingen vrijwel als eenheid. Uit alles bleek een fors wantrouwen tegen het in hun ogen machtige supranationale gezagsorgaan, de Hoge Autoriteit. Nergens blijkt uit de bronnen of anderszins dat er ook vraagtekens bij een orgaan als de Raad van Ministers gezet zouden kunnen worden. Al was het alleen maar omdat in sommige landen, zoals Frankrijk en Italië, herhaaldelijk regeringswisselingen voorkwamen, zodat er ook sprake van veelvuldige wisselingen in de Raad van Ministers zou zijn. Dat zou van de Raad van Ministers een labiel instituut maken.

Terugblik

De onmisbare kolen-, staal- en ijzerindustrie was uitermate geschikt om als Europees integratiemiddel te gebruiken. Jean Monnet was niet alleen een kundig architect, maar ook een uitstekend onderhandelaar.

Waar staten zich veelal federaal of in een intergouvernementele organisatie verbonden, werd een supranationaal orgaan zoals Monnet voorstelde door velen aanvankelijk nauwelijks serieus genomen.

Uit het verslag van de vergadering van de Benelux-landen op 16 juni 1950, nog vóór de eigenlijke Schuman-besprekingen op gang kwamen, bleek duidelijk dat het voorstel voor een Raad van Ministers oorspronkelijk in en door de Raad van Europa was gelanceerd. België en Luxemburg verzetten zich notabene heftig tegen inmenging van de Raad van Europa in de Schuman-besprekingen. Als compromis stelde Nederland voor een *politiek orgaan* op te richten, waarbij beroep tegen beleidsbeslissingen van de Hoge Autoriteit mogelijk zou moeten zijn.

Bij de Schuman-besprekingen van 24 juni 1950 in Parijs bleek dat de Fransen het supranationale gezag van de Hoge Autoriteit hadden versterkt. De Hoge Autoriteit kon nu zowel besluiten, aanbevelingen als adviezen uitvaardigen. De Raad van Ministers werd vervolgens inzet van de Benelux-landen, zoals het verslag van de bijeenkomst van 3 juli 1950 aantoonde. Er zou een Raad van ministers van Economische Zaken van de aangesloten landen worden gevormd die alle besluiten en handelingen van de Hoge Autoriteit in tweede lezing behandelde. De Raad van Ministers kon ook opdrachten aan de Hoge Autoriteit verstrekken.

Zo'n Raad van Ministers werd door Monnet niet geaccepteerd, zo bleek 8 juli 1950, omdat dit orgaan het supranationale karakter zou aantasten. Daarmee was het oorspronkelijke plan van de Benelux-landen van tafel. Rond 20 juli 1950 ontvouwde Monnet zijn visie over een eventuele Raad van Ministers. Aan het eind van de gecombineerde commissievergadering van 21 juli 1950 maakte minister Van den Brink van Economische Zaken bekend dat Nederland akkoord kon gaan met een Raad van Ministers, die in geval van nood richtlijnen kon geven en regelmatig overleg pleegde met de Hoge Autoriteit. Het supranationale gezag van de Hoge Autoriteit bleef dank zij de vasthoudendheid van Monnet en de flexibele houding van de Benelux-landen gehandhaafd. Er kwam een Raad van Ministers, waardoor het communautaire orgaan, de EGKS, op 18 april 1951 het levenslicht zag. Deze communautaire EGKS was het prille begin van de Europese Unie van vandaag.

Noten

- 1 Desmond Dinan, *Ever closer Union. An Introduction to European Integration*, New York: Palgrave, second edition, 1999, blz. 21.
- 2 Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Bijeenkomst van de Benelux-landen waarin het Schumanplan werd besproken, 16 juni 1950*, EGKS inventarisnummer 39, 996.1, Plan Schuman, Algemeen, deel II, 16/6/1950-30/6/1950.
- 3 Koen Koch, 'De valse tweedeling van federalisme en intergouvernementalisme', in: *Internationale Spectator*, september 2001, blz. 429-433.
- 4 Dirk Spierenburg & R. Poidevin, *Histoire de la Haute Autorité de la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier*, Brussel, 1993, blz. 21-24; en F. Duchêne, *Jean Monnet, The first Statesman of Interdependence*, New York, 1994, blz. 211.
- 5 David Criekemans, 'Belgische onderhandelings tactieken en Europese besluitvorming', in: *Internationale Spectator*, september 2001, blz. 459-461.
- 6 Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Verslag van de bespreking, 16 juni 1950*, EGKS inventarisnummer 39, 996.1, Plan Schuman, Algemeen, deel II, 16/6/1950-30/6/1950.
- 7 Nationaal Archief, Collectie Klompé, 2.21183.44, inv.nr 118, Kamerdebatten: zitting 1950-1951, 2228, blz. 4.
- 8 Zie *A.w. noot 6*.
- 9 *Ibid.*
- 10 Duchêne, *a.w. noot 4*, blz. 210.
- 11 Nationaal Archief, Archief 2.21.183.44, Collectie 358 M.A.M. Klompé, 1890-1987, nr 116, *Verslag van de gecombineerde vergadering Commissies voor Buitenlandse Zaken en Handelspolitiek, 7 juli 1950*, blz. 3 (hierna: *Gecombineerde vergadering*).
- 12 Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Codetelegram over de hervatting van de Schuman-besprekingen, 3 juli 1950*, EGKS inventarisnummer 40, 996.1, Plan Schuman, Algemeen, deel III, 1/7/1950-1/8/1950.
- 13 Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kort verslag van de Belgische en Luxemburgse delegaties op 3 juli 1950 te Parijs gehouden*, EGKS inventarisnummer 61, 996.1, Plan Schuman, Commissie van Advies, verslagen, 1950-1951.
- 14 Een vergelijking tussen de Commissie Schumanplan, alleen voor ambtenaren, en gecombineerde vergadering van de Commissies Buitenlandse Zaken en Handelspolitiek wees uit dat beide vergaderingen overeenkwamen.
- 15 *Gecombineerde vergadering, a.w. noot 11*.
- 16 *Ibid.*
- 17 *Ibid.*, blz. 5.
- 18 Duchêne, *a.w. noot 4*, blz. 211.
- 19 Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Codetelegram van Spierenburg, 21 juli 1950*, EGKS inventarisnummer 40, 996.1, Plan Schuman, Algemeen, deel III, 1/7/1950-1/8/1950.
- 20 In alle bronnen wordt uitgegaan van het Nederlandse plan, maar zoals eerder aangegeven was het een advies van de Raad

van Europa en een produkt van een samenwerkingsverband tussen de Benelux-landen, zoals bleek uit de verslagen van de bijeenkomsten in Brussel en Parijs en uit de gecombineerde vergaderingen van de Commissies Buitenlandse Zaken en Handelspolitiek.

- 21 *Gecombineerde vergadering*, 21 juli 1950, blz. 1-2.
- 22 *A.w. noot 19*.
- 23 *Gecombineerde vergadering*, 21 juli 1950, blz. 4.
- 24 *Ibid.*, blz. 5.
- 25 *Gecombineerde vergadering*, 4 augustus 1950, blz. 3.
- 26 *Gecombineerde vergadering*, 16 september 1950, blz. 1.
- 27 *Gecombineerde vergadering*, 7 december 1950, blz. 1.
- 28 *Ibid.*, blz. 4.
- 29 Rik Coolsaet, *België en zijn Buitenlandse Politiek 1830-2000*, Leuven: Uitgeverij Van Halewyck, tweede druk, 2001.
- 30 *Ibid.*, blz. 390; en *a.w. noot 2*.

Drs Mila von Klimburg is als politicologe afgestudeerd aan de Haagse vestiging van de Universiteit Leiden.